

กริชหัวนกฟังกะสกุลช่างปัตตานี

โดย

สมบูรณ์ ณะสุข

กริช เป็นอาวุธที่มีความสวยงามวิจิตรพิสดาร แต่แฝงไว้ซึ่งความดุคั่นทรงอำนาจลึกลับ และน่ากลัว กริชเป็น อาวุธที่มีความสำคัญของดินแดน ตั้งแต่แหลมมลายูลงไปถึงหมู่เกาะน้อยใหญ่ของ อินโดนีเซีย และดินแดนทางตอนใต้ของไทยตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราชลงไปจนจดประเทศมาเลเซียคือ “กริช” (KERIS) เป็นอาวุธชนิดหนึ่งที่ใช้กันมาก ทั้งช่วงไทยพุทธและไทยมุสลิม มีลักษณะเป็นมีดสั้นสองคม มีฝักและมีด้ามที่สวยงาม ซึ่งยังไม่มีประวัติความเป็นมา การกำเนิดที่แน่นอน จากหลักฐานที่ค้นพบกริชที่เก่าแก่ที่สุดจะพบที่เกาะชวาในอินโดนีเซีย ทำให้มีผู้สันนิษฐานว่ากริชมีต้นกำเนิดจากอินโดนีเซีย

เมืองปัตตานีในอดีต ความหมายรวมถึงจังหวัดยะลา และนราธิวาสเป็นดินแดนที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนานในคาบสมุทรมลายูมีการติดต่อค้าขายกับประเทศต่าง ๆ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง รวมทั้งประเทศตะวันตกอีกหลายประเทศ

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองปัตตานี ให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์

ทั้งนี้เนื่องจากปัตตานีตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของการติดต่อค้าขายระหว่างอินเดีกับจีน อีกทั้งอยู่ในทิศทางของกระแสลมมรสุมเหมาะกับการพาณิชย์นาวีโดยเฉพาะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับจอดเป็นที่พักเรือขนถ่ายสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้า จนกลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญจุดหนึ่งในแหลมมลายู

การเป็นเมืองท่าที่สำคัญของเมืองปัตตานีที่อยู่ในเส้นทางการค้านี้เองทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย รวมถึงวัฒนธรรมการใช้กริชของชาวอินโดนีเซียที่เข้ามาทำการค้าในแถบนี้ด้วย จะเห็นได้จากการพบกริชในรูปแบบอินโดนีเซียในแถบนี้ ถึงแม้ผู้คนในดินแดนทางตอนใต้ของไทยจะรับเอาวัฒนธรรมการใช้กริชมาจากอินโดนีเซียหรือชวาก็ตาม

กริชรูปแบบชาวฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และกริช รูปแบบปัตตานี

แต่ก็ได้มีการพัฒนาจนเป็นรูปแบบเฉพาะของคน ไม่ว่าจะเป็นส่วนด้าม ฝัก และตากกริชก็ตาม โดยเฉพาะกริชในรูปแบบปัตตานี เป็นกริชที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามมากในสกุลช่างทำกริชสกุลหนึ่งทีเดียว

ถึงแม้ว่ากริชจะเป็นอาวุธอดนิคมและสำคัญที่เคยใช้กันในภาคใต้ของไทยไปถึงมาเลเซีย ชวา และประเทศใกล้เคียง เช่น ฟิลิปปินส์ จนเป็นอาวุธประจำชาติของ มาเลเซีย ของชวา อีกทั้งยังเป็นเครื่องบ่งบอกความเป็น ชายชาติริ ความมีฐานะทางสังคม ยศฐาบรรดาศักดิ์ของผู้ที่เป็นเจ้าของ หรือของตระกูล และความเชื่อที่เกี่ยวพันกับวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างพิสดาร

เพื่อให้ไม่ให้เกิดข้อห้ามทางศาสนาจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแกะสลักหัวกริชให้ลดรูปลงหรือแต่เพียงเค้าโครง ส่วนรวมมองไม่ออกว่าเป็นรูปเทพของฮินดูเพื่อจะได้มีกริชไว้ใช้โดยไม่ผิดประเพณี เรียกว่า กริชหัวลูกไก่

กริชปัตตานี

กริชในประเทศไทยได้ปรากฏการใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พบหลักฐานจากภาพเขียนลายกั้นขามสังคโลก สมัยสุโขทัย เป็นรูปชาย 2 คนกำลังถืออาวุธมีดสั้นคนละด้าม ใบมีดสองคมคล้ายกริชแบบตาตรง แต่ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนคือสมัยอยุธยา ในแผ่นดินของพระนารายณ์มหาราชจากจดหมายเหตุของ ลา ลูแบร์ (พ.ศ.2236) บันทึกไว้ว่า ทรงพระราชทานกริชให้ข้าราชการเหน็บที่สะเอว ด้านซ้ายเพื่อสะดวกในการใช้ และจากภาพเขียนซึ่งจิตรกร ของฝรั่งเศส วาดไว้เป็นรูปราชทูตไทยทุกคนเหน็บกริชที่สะเอวด้านซ้ายมือและเป็นกริชแบบชวา

ภาพราชทูตไทยเหน็บกริช

การเข้ามาของกริชในจังหวัดปัตตานี จะเป็นในลักษณะที่ชาวชวาเข้ามาทำการค้าขายกัน และชาวชวาบางส่วน จะอพยพหาแหล่งทำกิน ผ่านเข้ามาทางแหลมมลายู มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้เพราะเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ทั้งยังเป็นจุดพักเรือที่เดินทางระหว่างอินเดียกับจีน จึงได้นำเอาวัฒนธรรมการใช้กริชที่ตนเชื่อถือเข้ามาด้วย

รูปแบบของกริชปัตตานี หัวนกฟังกะ

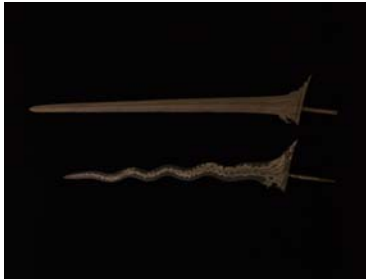
กริชรูปแบบปัตตานี เป็นกริชที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่ว่าจะป็นดากริช ฝักกริช และด้ามกริช

สันนิษฐานว่าที่เมืองปัตตานีคงมีการตีกริชกันมาหลายร้อยปีแล้ว

กริชจะมีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1. ตากริช (MATA)

2. ด้ามกริช (ULU KERIS)

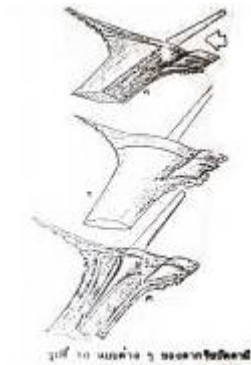
3. ฟักกริช (SARONG KERIS)

ตากริช จะมีทั้งแบบตาดตรง และแบบตาดคด มีลักษณะโคนโต ปลายเรียวแหลม ส่วนใบมีดข้างหนึ่งใกล้โคนจะมีเงี่ยงยื่นออกมาคล้ายวงช้างเรียกว่าหู ส่วนอีกด้านหนึ่งทำเป็นรอยหยักคล้ายฟันปลาเรียกว่าเคลา

ดากริชสกุลช่างปัตตานีมีลักษณะแตกต่างกับสกุลช่างอื่นคือดากริชจะมีสันนูนแหลม ตรงกลางคล้ายอกไก่ทั้งสองข้างตลอดทั้งเล่ม หากมองภาพหน้าตัดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

เรียกชื่อกริชชนิดนี้ ตามภาษามลายูท้องถิ่นว่า “ปะเนาะหะห์” หากเป็นหน้าตัดของแบบบูกิส จะเป็นรูปไข่ลักษณะแบน ผู้ผลิตจะผลิตทั้งแบบดาตรงและแบบดาคด จำนวนคดของดากริช คือ 5 คด 7 คด และ 9 คด โดยมากมักเป็นเลขคู่ ที่เป็นเลขคู่ก็มีแต่น้อยมาก

เนื้อเหล็กของกริชปัตตานีมีทั้งชนิดที่มีลวดลายที่เป็นระบบในเนื้อเหล็ก และไม่มีลาย หรือลายที่ไม่มีระบบ

จับเค้ารูปลายไม้ได้เรียกว่าลายขนแมว หรือลายเสี้ยนไม้ จะมีลักษณะเป็นเส้นยาวตามความยาวของดากริช ลักษณะเช่นนี้ทางโลหะวิทยาถือว่าเป็นเกิดจากเนื้อเหล็กไม่บริสุทธิ์ แต่ทางนักเลงกริชถือว่าเป็นเกิดจากการผสมของโลหะทางไสยศาสตร์ เพราะเวลาจะหลอมเหล็กตีกริชจะมีตำราบอกไว้ หากจะให้กริชมีความขลังมาก ๆ ต้องใช้เหล็ก 20 ชนิด มาหลอมรวมกัน เมื่อนานวันเข้าเกิดการกัดกร่อนในเนื้อเหล็กที่ผสมจากเหล็กหลายชนิดไม่เท่ากัน ทำให้เกิดร่องขึ้นสวยงามไปอีกแบบ

ลายบนดากริชแต่ละลาย จะมีทั้งให้คุณค่าด้านความเจริญงอกงาม มีเกียรติยศ มีบรรดาศักดิ์ การค้าขาย รวมถึงตะบะและชัยชนะในการต่อสู้ป้องกันตัวอีกด้วย ดังนั้นช่างตีกริชแต่ละคนจึงมีกรรมวิธีในการตีกริชเฉพาะตนในการลง

คาถาอาคม ด้านไสยเวทย์ หรือเทคนิควิธีในการผสมเนื้อเหล็กและการตีกริช ความนิยมของลูกค้าจึงขึ้นอยู่กับฝีมือของช่าง และคำล่ำลือของกริชที่นำไปใช้แล้ว ได้ผลตามต้องการ

ช่างตีกริชสมัยก่อนจะแบ่งเป็น 2 พวก คือ ช่างที่รับจ้างตีกริชทั่วไปและช่างอุปถัมภ์ที่บรรดาเจ้าเมืองซุบเสี้ยงไว้ช่างอุปถัมภ์จะตีกริชได้ประณีตสวยงามกว่าพวกแรก เพราะไม่ต้องห่วงใยในเรื่องปากท้องของครอบครัว จึงสามารถใช้เวลาในการประดิษฐ์ประคอยได้เต็มที่ ได้มากกว่าเพราะเมื่อพิจารณาหัวกริชบางอันนอกจากจะประณีตสวยงามแล้วจะต้องใช้เวลาในการแกะสลักนานเป็นปีเลยทีเดียว

หัวกริชพังกะ นอกจากแกะสลักที่ประณีตสวยงามแล้ว ยังมีการประดับตกแต่งเพื่อเพิ่มคุณค่าให้อลังการมากยิ่งขึ้นไปอีก คือช่างจะประดับด้วยการเลี่ยมทอง นาก เงิน ตามส่วนต่าง ๆ ของด้าม เช่น ส่วนจุมูก เขี้ยว ลูกตา หงอน และแก้ม เป็นต้น จากสีเข้มของเนื้อไม้จะตัดกับความเงาวาวของโลหะเพิ่มความงดงามความน่าเกรงขามยิ่งขึ้น

ด้ามกริชปัตตานีจะเป็นส่วนที่เป็นจุดเด่นที่สุดของอาวุธ เพราะเมื่อเราพบเห็นกริชทั่วไป ตากริชจะถูกเก็บอยู่ในฝัก ดังนั้นส่วนที่สะดุดตาที่ต้องเป็นส่วนของด้ามกริช ชาวใต้เรียก “หัวกริช” โดยเฉพาะหัวกริชแบบปัตตานีที่รู้จักกันทั่วไปว่า “หัวนกพังกะ” ซึ่งเป็นนกกระเต็นพันธุ์หนึ่ง หากเรียกรวมทั้งเล่ม เรียกว่า กริชพังกะ

ซึ่งเป็นแบบยอดนิยมตั้งแต่จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี ตลอดไปจนถึงรัฐก้นตันของมาเลเซีย และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น จนถือเป็นสกุลช่างทำหัวกริชสกุลหนึ่งในวงการทำกริชที่มีฝีมือในการแกะสลักหัวกริชวิจิตรพิสดาร เป็นเลิศสกุลหนึ่งเลยทีเดียว

รูปแบบของหัวกริชนกพังกะ นิยมทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปหัวนกในเทพนิยายมีจุมูกยื่นยาวอนจิ้นข้างบนดวงตาลนดูเด่นมาก ปากแสบะขี้มจนเห็นไรฟันรูฟัน เหมือนฟันคนเรียงเป็นแถว มีเขี้ยวขาแนบติดกับส่วนแก้ม ที่บนหัวมีหงอนคล้ายผมหยิกเป็นลวดลายรุ่นแรกๆจะไม่มีเขี้ยวได้คาง เรียกว่า ตัวเมีย ส่วนรุ่นหลังเรียกตัวผู้ได้คางมีเขี้ยวที่ประดิษฐ์เป็นลวดลายสวยงามลงตัว

ดังนั้นเมื่อมองโครงสร้างที่เป็นภาพรวมของรูปร่าง แล้วจะคล้ายนกกระเต็นมากแต่ในปัจจุบันมีผู้วิจารณ์ว่าไม่ใช่ นกกระเต็น

ไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักเป็นไม้แก้วชนิดหนึ่ง ชาวใต้เรียกแก้วลูกเล็กหรือแก้วดีปลี ภาษามลายูเรียกไม้ “แกม นิง” เป็นไม้ที่มีคุณสมบัติดีมากไม้เนื้อแข็ง ละเอียดชิดกันแน่น มีน้ำหนักและเส้นลายในเนื้อไม้สวยงาม เมื่อแกะสลัก เนื้อไม้จะคงสภาพได้ดีไม่ฉีกหัก หรือแตกเสี้ยน สามารถควบคุมการแกะสลักได้ดี และเมื่อทำการขัดเงาก็จะขึ้นเงาดี มาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหัวกริชพังกะ จะมีการประดิษฐ์ลวดลายที่วิจิตรพิสดารมาก ลวดลายที่แกะแต่ละตัวจะมีขนาดเล็ก ๑ มาก จนไม่น่าเชื่อว่าจะใช้เครื่องมือชนิดใดแกะได้ มีการแกะลวดลายเป็นช่องแสงตามส่วนต่าง ๆ มากมาย บางรูปเอาเข็ม สอดเข้าไปไม่ได้ แต่ก็มีรูทะลุลวดลายที่ใช้ส่วนมากจะเป็นลายพรรณพฤกษา เป็นรูปใบไม้ส่วนใหญ่ผู้กลายคล้ายลายก้าน ขลของไทย ผสมกับลายเลขาคณิต ฝีมือการแกะสลักบางหัวจะแกะสลักได้ประณีตละเอียดมาก จนมีผู้กล่าวว่าน่าจะเป็น เทวดาแกะ

ช่างแกะสลักหัวกริชในรูปแบบปัตตานีจะเป็นคนละคนกับช่างตีดากริชการได้มาซึ่งกริชเล่มหนึ่ง ๆ จะต้อง เสาะแสวงหาทั้งช่างตีกริชและช่างแกะหัวกริช ช่างแกะสลักหัวกริชจะเหมือนกับช่างตีกริชตรงที่มีทั้งช่างรับจ้างทั่วไป

ฝักกริช ฝักกริชในรูปแบบปัตตานี จะทำปีกฝักเป็นปากฝัก มีรูปร่างคล้ายเรือก้อและ โดยทำส่วนบนของปีกฝัก ทั้งสองข้างบางและจนเข้าหาข้างใน ข้างหนึ่งต่ำ ข้างหนึ่งสูงรับกับหัวกริชพังกะ เป็นส่วนเสริมความสวยงามของส่วน หัว ส่วนตัวฝักจะขึ้นยาวตรง มีความยาวเกือบหนึ่งเท่าของดากริช ที่ใช้กับฝักนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างกับกริชในสกุลอื่นที่มี ฝักยาวกว่าดากริชไม่มากนัก ฝักกริชปัตตานีจะมี 2 รุ่น คือ

ฝักรุ่นเก่า ช่างจะทำปีกฝักและตัวฝักเป็นไม้ชิ้นเดียวกันไม่แยกส่วน โดยใช้เครื่องมือเจาทะลวง คิวานแต่งให้มี ขนาดพอดีกับดากริช ทั้งส่วนเล็กและส่วนกว้าง ปีกฝักจะมีความยาวประมาณ 12-14 เซนติเมตร ตัวฝักจะทำขึ้นตรงลงไป จากส่วนปีกในลักษณะโค้งและเรียวเล็กน้อย ยาวประมาณ 30-40 เซนติเมตร ไม้ที่นิยมใช้ทำฝักคือ ไม้ประดู่ ภาษามลายู ถิ่นเรียกว่า “กะยูสะนอ” เป็นไม้ที่มีลวดลายเนื้อไม้สวยงามอีกชนิดหนึ่ง

ฝักรุ่นหลัง มีรูปร่างเหมือนกับรุ่นเก่า ต่างกันตรงที่ฝักรุ่นนี้สามารถถอดแยกชิ้นได้ 2-3 ชิ้น คือปีกฝักชิ้นหนึ่ง ตัวฝักชิ้นหนึ่ง ถ้าเป็นประเภท 2 ชิ้น ก็คือจะไม่มีส่วนกันฝัก ปีกฝักจะยาวประมาณ 12-14 เซนติเมตร ตัวฝักจะยาว ประมาณ 40-50 เซนติเมตร ปีกฝักและตัวฝักจะใช้ไม้ต่างชนิดกันคือ ปีกฝักนิยมทำด้วยไม้แก้วเป็นไม้ชนิดเดียวกันกับไม้ ทำหัวกริช ตัวฝักยังนิยมใช้ไม้ประดู่เช่นเดียวกับฝักรุ่นเก่า

ฝึกทั้งสองชนิด เมื่อทำได้อุปตามต้องการแล้ว จะมีการจาร หรือจารึกที่ได้ฐานปีกทั้งสองด้าน เป็นรอยจารคล้าย ตัวเลข ๕ แบบไทย บางคนว่าเป็นอักษรโบราณ ที่เกี่ยวกับคาถาอาคม เมื่อจารเรียบร้อยแล้วก็จะนำไปเคลือบเงา

สมัยก่อน ไม่มีน้ำมันชักเงา ช่างจะชักเงาด้วยยางไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ยางชะนวน” ผสมกับน้ำมันมะพร้าวและ ปูนกินหมาก เมื่อแห้งสนิทจะขึ้นเงาสวยงามคงทนมาก

กริชที่ดีมีความขลัง มีพลัง และมีอำนาจลึกลับสูง กริชเล่มนั้น ๆ จะต้องผ่านกรรมวิธีหรือพิธีกรรมทางไสย ศาสตร์ที่ค่อนข้างจะยุ่งยากและซับซ้อน ยิ่งพิธีการยุ่งยากและซับซ้อนมากเพียงใดก็จะเชื่อว่ากริชเล่มนั้นเป็นกริชที่ดีเลิศ หาค่ามิได้ จึงมีกริชเพียงบางเล่มเท่านั้นที่ผ่านขั้นตอนดังกล่าวมาก ซึ่งมักจะเป็นกริชประจำตัวของชนชั้นสูง หรือผู้มี ฐานะเท่านั้น

เมื่อได้กริชที่ผ่านขั้นตอนและพิธีกรรมต่าง ๆ มาแล้ว กริชเล่มนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจของเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของจะหวงแหนยิ่งนัก เป็นกริชที่มีค่าเกินที่จะตีค่าได้ด้วยเงินหรือทองเจ้าของจะเก็บไว้เป็นกริชประจำตัว ต่อมา กลายเป็นมรดกตกทอดประจำตระกูล มีการสั่งห้ามมิให้มีการซื้อขายแม้ว่าเจ้าของรุ่นต่อ ๆ มาจะตกทุกข์ได้ยากสัก เพียงใด

ปัจจุบันกริชจะไปอยู่ตามบ้านของนักสะสมที่ยังชื่นชอบและหลงใหลในความวิจิตรพิสดาร ในการทำกริชแต่ละเล่ม กริชจึงเปลี่ยนสภาพจากศาสตราวุธสูงส่งเพียงพร้อมด้วยพลังอำนาจลึกลับ เหน็บอยู่ข้างกายของเจ้าของอย่างภาคภูมิใจ ไปแขวนอยู่ในตู้ประดับฝาบ้าน และพิพิธภัณฑสถานอย่างสงบ รอผู้คนมาชะโงกดูบางเวลาเท่านั้น

ภาพกริชในพิพิธภัณฑ

เอกสารอ้างอิง

นวรรตน์ เลขะกุล. (2544). กริช. ใน **ต้นตระกูลเลขะกุล 2549** หน้า 259-271. ยะลา : ยะลาการพิมพ์
ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2527). **สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ : การศึกษาคติชาวบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ยะลา
กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.**

พิชัย แก้วขาว. (2529, มกราคม-เมษายน). กริชในรูปแบบภาคใต้. **รัฐมิตแล. 9(2) : 54-64**

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, สมบูรณ์ ฐานะสุข และพิชัย แก้วขาว. (2543). **กะทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตชาวใต้
ตอนล่าง . กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.**